

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 3 2011 | ÅRGÅNG 15

Bokförlaget THALES

JOAKIM SANDBERG: *The Ethics of Investing: Making Money or Making a Difference?* Göteborg: Acta Philosophica Gothoburgensia 25, 2008.

JAG HAR INGEN aning om vad mina pensionspengar gör just nu. Men det kanske jag borde ha? Kanske kan jag göra skillnad, till det bättre, genom att tänka igenom hur jag placerar mina slantar?

Detta är ämnet för Joakim Sandbergs doktorsavhandling i praktisk filosofi från Göteborg, *The Ethics of Investing*, med undertiteln »Making money or making a difference?»

Ämnet ligger onekligen i tiden. Vi förväntas i allt större utsträckning agera som konsumenter, vare sig det handlar om att välja elleverantör, husläkare eller vem som ska ta hand om våra barn. Inom akademien är »business ethics» en mindre industri. Och påpassliga fondförvaltare säljer produkter som beskrivs som »etiska» på högst varierande grunder. (I skrivande stund ser jag i SvD att Nordeas etiska fonder säljer sina aktier i oljebolaget BP efter oljekatastrofen, medan Roburs »ansvarsfulla» fonder avvaktar.)

Bakgrunden till hela debatten är den ursprungligen amerikanska rörelse som förespråkar »Socially Responsible Investment» (SRI). Den har tagit sig många uttryck genom åren, men en grundförutsättning för rörelsen är att privata placeringar är något man faktiskt ska få ägna sig åt, och tjäna pengar på. Det handlar inte om någon antikapitalism. Det är denna rörelse och dess argument som Sandberg ger sig i kast med.

Hans avhandling är en monografi, tillika en väl sammanhållen sådan. Detta är något som blir allt ovanligare i ett ämne där allt fler skriver kortare artiklar för publicering i referentgranskade tidskrifter. Den är genomgående välskriven och behaglig att läsa, även om den hade vunnit stilistiskt om författaren hade hushållat lite med kursiveringarna. Vidare är den metodologiskt konventionell: Teoretiska överväganden och principer testas mot vad som förefaller

vara rimliga omdömen om konkreta exempel, verkliga såväl som hypotetiska, i en strävan efter att uppnå reflektivt ekvilibrium.

Den är också ett väsentligen kritiskt projekt. Den största delen av boken utgörs just av en kritisk granskning av SRI-rörelsens befintliga argument. Under gång ger Sandberg också ett antal värdefulla inblickar i den rörelsens historia. Sandberg behandlar främst frågor som rör enskilda investerares etiska överväganden – vad individer kan och bör göra. De institutionella investerarna lämnas väsentligen därhän.

Det finns ett antal investeringsstrategier som har föreslagits av SRI-förespråkarna. En är undvikandestrategin, det vill säga att man undviker att investera i företag som bedriver moraliskt oacceptabel eller åtminstone problematisk verksamhet. En annan strategi är den motsatta, det vill säga att man aktivt söker upp och med investeringar stödjer företag som på något sätt är moraliskt föredömliga. Slutligen finns den aktivistiska strategin. Den går ut på att man genom att investera i moraliskt problematiska företag skaffar sig möjligheten att påverka dem inifrån i rätt riktning, till exempel genom att motionera på årsstämman. Inom SRI-rörelsen har undvikandestrategin varit central.

Frågan är då vilka moraliska skäl en investerare kan ha för att tillämpa någon av strategierna. En typ av skäl skulle kunna vara rationalitetsrelaterade. Många av oss potentiella investerare har en uppfattning om att marknadsföring av tobaksprodukter är en moraliskt minst sagt tvivelaktig verksamhet. Att då köpa aktier i en reklambyrå som ägnar sig åt just detta vore att på något sätt göra sig skyldig till en motsägelse, eller åtminstone att man omfattar oförenliga moraliska attityder. Denna inte ovanliga ståndpunkt benär Sandberg upp på ett föredömligt sätt, i inte mindre än fem olika tolkningar. Tänk dig en nykterhetsaktivist som köper aktier i Mackmyra destilleri och gör sig en hacka på köpet. Vad är fel hos nykteristen? Det skulle kunna vara frågan om: (1) En logisk motsägelse – nykteristen anser att det alltid är fel att stödja spritföretag men anser samtidigt att det inte är fel. (2) Godtycklighet – nykteristen har inga goda skäl för att anse att det specifika fallet är avvikande. (3) Praktisk oförenlighet – nykteristen anser visserligen att det all-

tid är fel att stödja spritföretag, men av något skäl misslyckas hon med att handla i enlighet med denna övertygelse i just detta fall. (4) Tankefel – nykteristen anser det alltid vara fel att stödja spritföretag, men tror (felaktigt) att hennes köp av Mackmyraaktier inte innebär att hon ägnar sig åt att stödja ett spritföretag. (5) Vanligt hyckleri. Sandbergs analys är skarp och ett utmärkt exempel på hur akademiska insatser kan fungera klagörande för vardagsetiska diskussioner – ett gott betyg till ett avhandlingsarbete i tillämpad etik.

Sandberg förkastar dock dessa skäl och inriktar sig istället på substantiella moraliska skäl. Han behandlar två olika sorters argument som SRI-förespråkarna givit för sina strategier: »principled arguments» respektive »pragmatic arguments». (Med »pragmatiska argument» avses konsekvensargument.) Diskussionen av de icke-konsekventialistiska argumenten innehåller bland annat en klagörande utredning av olika sätt att se på vad det innebär att »stödja» ett företag.

Men det är diskussionen av de pragmatiska argumenten som ägnas störst utrymme i avhandlingen. En av Sandbergs huvudteser är att individuella investerare knappast kan göra någon skillnad eftersom konsekvenserna är antingen obetydliga eller oförutsägbara – åtminstone har SRI-förespråkarna dåligt på fötterna i denna fråga och mer empirisk forskning skulle behövas. Skälen är flera: ekonomin är sammanlänkad på ett mycket komplext sätt, det är oklart hur kollektivt handlande ska förstås i sammanhanget, och så vidare.

Här finns dock ett problem. Den poängen skulle nämligen kunna göras koncisare än vad som sker i Sandbergs avhandling. SRI-litteraturen som Sandberg ger sig i kast med utgör också en minst sagt heterogen textmassa. Den innehåller såväl ganska teoretiska artiklar ur akademiska tidskrifter som praktiskt inriktade böcker riktade till investerare. Det kan ifrågasättas om allt det material som Sandberg nagelfar verkligen är värt en så grundlig granskning.

Samtidigt är just grundligheten en styrka i den här typen av forskning. En av den tillämpade etikens uppgifter måste vara just detta – att ta vardagsetiska frågor och resonemang på största allvar. Men det kan bli ganska mastigt med all tankehygien ibland. Balansgången är svår.

En relaterad fråga är därför vem som ska läsa boken. Är det en renodlad akademiprodukt, skriven för andra filosofer, eller är den, som Sandberg själv menar inledningsvis, avsedd att vara »accessible and interesting for most people concerned about the ethical responsibilities of investors» (s. 5)? Det sistnämnda syftet uppfylls knappast, och en avhandling är nog inte ett lämpligt format för att uppfylla det heller. Då lyckas nog Sandberg betydligt bättre med att kommunicera sina teser via andra kanaler – han har vid ett antal tillfällen kommenterat ämnet i media.

Om den kritiska genomgången av SRI-litteraturen präglas av stor grundlighet så är Sandbergs egna positiva förslag mer skissartat. En av hans slutsatser är att själva SRI-projektet som sådant kan vara missriktat. Om vi ska »göra skillnad» bör vi förmodligen ägna oss åt andra saker än konventionella investeringar med etisk »profil». Det är framför allt två strategier som Sandberg tar upp. Den ena är att investera i småskaligt företagande för att stödja samhällen med klen ekonomisk utveckling (community investing). Den andra är att donera eventuella vinster direkt till välgörande ändamål, något Sandberg kallar »the philanthropic strategy». Sandbergs argument utgår från Peter Singers resonemang i »Famine, Affluence, and Morality». Sandberg köper Singers tanke om att vi har en moralisk plikt att göra gott om det kan ske utan att det drabbar oss själva hårt, som i Singers exempel där vi kan rädda ett barn från att drunkna och den enda kostnaden för oss själva är att vi smutsar ned kläderna.

Detta menar Sandberg gäller för många privata investeringar. Han menar att dessa helt enkelt ska ses som ett slags lyxprodukter. Den positionen kan nog bli alltmer tveksam i takt med att enskilda människors placeringar av sina pengar får allt större betydelse för deras privatekonomi, till exempel genom privat pensionssparande. Sandberg talar om plikten att göra gott när det som står på spel för den enskilde investeraren är »things for which this agent has no direct need in his or her day-to-day life anyway» (s. 277). Men om man är beroende av placeringarna för en rimligt trygg ålderdom är exemplet kanske inte lika övertygande.

Sandbergs slutsatser är alltså jämförelsevis stränga. Investerar-

morale är mycket krävande. Överhuvudtaget tycks det som att vi skulle behöva bli självuppoftande i betydligt större utsträckning än vad SRI-rörelsen förespråkar. Den som vill göra skillnad får nog finna sig i att inte tjäna pengar – åtminstone inte lika mycket som SRI-rörelsens företrädare vanligtvis tänker sig är möjligt. Med Sandbergs ord: »Investments which fail to make a considerable difference to people in great need . . . are clearly *unethical and wrong*» (s. 280).

Även om investerarmorale verkar krävande så är Sandbergs avhandling stimulerande läsning. Utan tvivel finns det mycket av värde i den för alla som på allvar funderar på pengaplaceringarnas etik. Några särtryck ur den skulle med fördel kunna biläggas bonusen för en och annan fondchef.

→

Per Sandin